

Vliv J. A. Komenského na pedagogickou činnost P. P. Blonského

M. G. DANILČENKO,
Moskva

Je vždy zajímavé zjistit, jak velcí lidé hledali pro své myšlení a pro svou činnost oporu a potvrzení u svých předchůdců. K takovým velkým předchůdcům pro pedagogy dvacátého století patří Jan Amos Komenský. Ještě dnes v jeho spisech nalézáme mnoho aktuálního. Také sovětští revoluční pedagogové hledali u něho oporu pro své novátorské pedagogické myšlení. To lze např. ukázat na pedagogické činnosti a díle P. P. Blonského.

P. P. Blonskij se významně podílel na založení a rozvoji sovětské školy a pedagogiky. Jeho činnost byla velmi mnohostranná. Byl to člověk s širokým a všestranným vzděláním — pedagog, psycholog, filosof a též filolog — a vyznačoval se smělým vytyčováním a řešením vědeckých problémů. S jeho jménem jsou spojeny první pokusy vybudovat pedagogiku a psychologii na marxisticko-leninské filosofii i první kroky budování sovětské školy. Jako pedagoga ho charakterizuje snaha nově přistupovat k různým pedagogickým otázkám. Citlivě reagoval na potřeby pedagogické teorie i školské praxe a vždy řešil aktuální otázky. Jeho pedagogické spisy vzbudily pozornost Leninovu. V kremelské knihovně zakladatele prvního socialistického státu světa je sedm Blonského prací. Když Lenin četl jeho knihu Pracovní škola, podtrhal v ní stránky obsahující Blonského názory o velké úloze techniky a průmyslu v rozvoji společnosti. Na Leninovo doporučení se Blonskij stal členem státní vědecké rady (GUS), jejímiž členy byli významní vědci a političtí pracovníci jako N. K. Krupská, A. V. Lunačarskij, M. N. Pokrovskij, K. A. Timirjazev, O. J. Šmidt aj. Krupská si pedagogických a psychologických názorů Blonského velmi vážila.

Blonskij zanechal bohaté pedagogické dědictví. Je autorem velkého počtu spisů, monografií, učebnic, metodických a experimentálních prací. V těžkých dvacátých letech Blonskij svými pracemi uspokojoval potřeby osvěty, školství a pedagogiky a pomáhal učitelstvu návody pro praktickou činnost. Lze nesnadno najít v pedagogice otázky, jimž by nevěnoval pozornost. Měl zájem jak o předškolní výchovu, tak o vysokou školu. V celé

své tvorbě důsledně zastával myšlenku spojení výchovy se životem, věnoval pozornost problémům didaktiky, pracovní výchovy, polytechnického vzdělání a mnoha jiným. Při vyučování požadoval respektování věkových a individuálních zvláštností dětí. Výzkumy Blonského mají hodnotu zvláště proto, že jejich cílem bylo především zdokonalení vyučování a zvýšení prospěchu žáků. Blonskij vždy hájil pedagogický experiment a nikdy se nebál vyslovit i sporná tvrzení. »Bojím se,« napsal, »že málo diskutujeme o principech střední školy, že v tom máme málo rozdílů v názorech, které jsou tak užitečné. To může znamenat dogmatismus a uspání myšlení: pro toho, kdo nemyslí, je všechno jasné.«¹⁾ Jako nadaný pedagog-praktik se Blonskij významně zúčastnil přípravy nových pedagogických kádrů.

U Blonského vidíme složitý vývoj s řadou omylů, které však mužně přiznával a důsledně napravoval. Když získal pevný základ v dialektickém a historickém materialismu, snažil se marxistické učení uskutečnit svým dílem. Pedagogem se Blonskij stal, když měl vyučovat pedagogice a psychologii na dívčích středních školách v Moskvě (1908). Ve své autobiografii o tom píše: »Když jsem skončil universitu, bylo pro mne jediným možným způsobem obživy učitelství. Výslovně to zdůrazňuji, protože mým cílem bylo stát se vědcem. Vyučování mi bylo zpočátku zdrojem obživy a mrzutou záležitostí, která mi překážela ve vědecké práci.«²⁾ Ale vyučovat musil denně obvykle celý půlden a tato vedlejší činnost »pro obživu« zatlačila činnost základní. Nejen tím, že po ní byl unaven pro vědeckou práci, ale i tím, že dojmy a zájmy z vyučování ho zaměstnávaly tak silně, že bylo těžko se jich zbavit.

Hned na počátku své pedagogické činnosti začal Blonskij studovat pedagogiku. Pokládal pro sebe za velkou výhodu, že toto studium začal dějinami pedagogiky. Důkladně se seznámil s díly významných ruských i zahraničních pedagogů. Z ruských pedagogů ho zvláště zaujal K. D. Ušinskij, D. I. Pisarev, L. N. Tolstoj, ze zahraničních J. A. Komenský, J. J. Rousseau, J. J. Pestalozzi, Fr. Fröbel. Po celý život si těchto pedagogických myslitelů velmi vážil a často znovu četl jejich díla. Líbila se mu Lockova střízlivost, Herbartova systematičnost a jeho úsilí o vědeckost, ale zároveň se mu Locke zdál příliš šosácký a Herbart málo obsažný. Zato Komenským se doslova nadchl a jeho pedagogické ideje na něho měly veliký vliv.

Roku 1915 vydal Blonskij knihu »Jan Amos Komenský«.³⁾ On sám ji řadil mezi popularizující práce, ale ve skutečnosti je to důkladné a seriózní vědecké dílo, které se i dnes dá číst se zájmem. Velmi vysoko zde hodnotí Komenského Velkou didaktiku. Když probral důkladně pedagogickou teorii velikého slovanského pedagoga a myslitele, Blonskij napsal: »Jeho trvalý, dosud žádným badatelem nepopřенý význam spočívá v tom, že je prvním systematikem nové pedagogiky, že vytvořil pedagogiku jako vědu. Podívejte se na jeho Velkou didaktiku — vždyť i dnes budujeme stejně systém pedagogiky: napřed cíle výchovy, pak proces výchovy a nakonec organizace výchovy. Locke má sbírku velmi užitečných myšlenek o výchově, Rousseau má pedagogický román, který je vynikající, Pes-

¹⁾ Vestnik vospitanija, 9/1916, str. 46.

²⁾ Blonskij, P. P.: *Izbrannyje ped. proizvedenija*, Izd. APN RSFSR 1961, str. 39.

³⁾ Blonskij, P. P.: *Jan Amos Komenskij*, Knigoizdatelstvo K. I. Tichomirova, Moskva 1915.

talozzi má chaos, ale v něm mnoho perel, a teprve Herbart znovu začal budovat pedagogiku jako vědu. Dnes je to náš základní problém a proto je Komenský pro nás současníkem.«⁴⁾

V tomto výroku je skvěle ukázán význam Komenského pro dnešní dobu. Nezapomeňme však, že Blonskij takto hodnotil Komenského roku 1915. Připomeňme si ještě tato slova Blonského o Komenském: »My už známe jeho nedostatky, známe pokrok, který udělal Pestalozzi. A přece, jak jsme viděli, je Komenský náš, víc náš než své doby. Jeho doba mu poskytla roucho pro jeho myšlenky, ale jeho myšlenky samy jsou nesmrtelné. Také naši potomci v nich najdou své vlastní myšlenky. V tom je jeho význam nepomíjející.«⁵⁾ Toto Blonského hodnocení pedagogické teorie Komenského se shoduje s dnešními názory.

Komenský byl pro Blonského argumentem i ke konci r. 1917, kdy reakční moskevské učitelstvo vyhlásilo jako odpověď na Říjnovou revoluci stávkou, která trvala do března 1918. Kratší stávky učitelů proběhly i v některých menších městech. Nepřátelský postoj této části učitelstva k sovětské vládě byl podněcován a posilován i odborovou organizací, kterou vedla koalice sociálních revolucionářů (eserů), menševiků a kadetů. Stávku učitelů pociťoval Blonskij jako svou věc a rozhodně ji odsoudil. V deníku Izvestija vyzval učitele, aby skončili sabotáž a šli do práce. V dopise napsaném vzrušeným tónem Blonskij učitelům psal: »Co to děláte, učitelé? Vzpamatujte se, zadržte! Což se vám nechvěje ruka, když ji zvedáte proti dítěti? ... Proč je vyhazujete na ulici ze školy na dlouhou dobu? Vzpamatujte se! ... Což je možné, že chcete ubližovat dětem? Píši tyto řádky a téměř s jistotou vím, že můj hlas je hlas volajícího na poušti. Lidé přestali být lidmi a srdce jim zkamenělo. Proto nechť k vám úpěnlivě volají samy děti. Nechť toho dne, kdy se zavřou školy, vyjdou tisíce dětí vnozených ze škol do moskevských ulic s plakáty: »Naši učitelé zavřeli školy a vyhnali nás na ulici«, »Učitelé zbavili vzdělání nevinné děti moskevské chudiny«. Ať volání dětí dolehne k uším stávkujících. Vy, kteří milujete děti, ozvete se! Děje se něco špatného, zlého, nedopustíte to!« Dále Blonskij píše: »Velicí pedagogové Komenský a Pestalozzi nás učí, jak má jediný učitel pracovat s velkým počtem dětí. Beze strachu a bez ohledu na cokoliv za sebe prohlašuji, že pokud budu živ a pokud budu mít sebemenší síl, svědomí a srdce, udělám vše, co mohu, aby děti moskevské chudiny nezůstaly bez výchovy a školy. Jsem člověk a pedagog, nemohu pozvednout ruku na nevinné malé dítě a styděl bych se sám před sebou, kdybych postupoval jinak.«⁶⁾

J. A. Komenský ovlivnil Blonského i jako didaktika. Vezměme jako příklad studijní formu organizace vědecké práce, kterou Blonskij navrhoval pro pracovní školu druhého stupně. Když Blonskij vytvářel nový obsah školní práce, výslovně přitom zdůrazňoval jeho spojení se životem. Zároveň vidíme, jak chápal, že revoluční přestavba školního vzdělávání vyžaduje nové organizačně metodické formy vyučovacího procesu. Blonskij chtěl, aby se ve škole používaly takové formy a metody, které by byly založeny na aktivní, samostatné a tvůrčí práci samých žáků a které by mohly přispět k tomu, aby se projevíly a rozvinuly individuální schop-

⁴⁾ Tamtéž, str. 114.

⁵⁾ Tamtéž, str. 117.

⁶⁾ Deník Izvestija soveta rabočich i soldatskich deputatov, 208/1917.

nosti a osobní vlastnosti, které jsou nejvíce nutné pro život. Proto neustále hledal nová řešení organizačně metodických otázek spojení vyučování se životem, nové systémy utváření vyučovacího procesu. A tu se obrátil k odkazu velikých pedagogů, především ke Komenskému. Toto hledání Blonského bylo někdy korunováno důležitými nálezy a plodnými myšlenkami. Budeme-li je pozorně a svědomitě studovat, můžeme i dnes získat cenný materiál pro přemýšlení o tom, jak zvýšit efektivitu vyučování na základě jeho spojení se životem. To může potvrdit studijní forma organizace vědecké práce, kterou navrhoval Blonskij pro školu druhého stupně. Má kořeny v projektu latinského gymnasia J. A. Komenského. Jak známo, žádal Komenský, aby po vyučování jazyku (gramaticy) přešli žáci ke studiu reálných věd — přírodovědy (fyziky), matematiky a končili gymnasium studiem filosofických věd (etiky a dialektiky) a nakonec rétoriky. Šest tříd gymnasia ve školském systému Komenského má názy: gramatická, fyzická, matematická, etická, dialektická a rétorická. Komenský navrhoval, aby se v jednom roce i déle najednou studovala jen jedna věda nebo nevelká skupina příbuzných věd a teprve pak aby se přešlo ke studiu dalších věd.

Blonskij předpokládal pět oborů studia: fyzikálně matematické, biologické, sociálně historické, literárně filosofické a filosoficko-geografické. Myslí, že je pro mládež lepší, když se v téže době zabývá jen jednou vědou a po uplynutí určité doby se cele oddá jiné vědě. »V tom případě mladý člověk prožívá nesrovnatelně plněji a uceleněji jak metodu, tak základní ideje i charakter dané vědy.«⁷⁾

Vedle studijní formy organizace vyučování byl Blonskij pro částečné zavedení systému předmětů na škole druhého stupně, které považoval za nezbytné. Blonskij sám zdůvodňuje kombinaci výběrových činností a systému předmětů takto: »Mládež už má vyhraněné individuální zájmy o tu neb onu vědu a nemá smyslu bránit jí v tom z hlediska pedagogické psychologie. Z pedagogického hlediska jsou právě tyto hodiny velmi dobrou školou intelektuální výchovy.«⁸⁾

J. A. Komenský měl na Blonského vliv také encyklopedičností svého vzdělání a erudice a byl mu příkladem jako vědec. »Myslím,« píše Blonskij, »že základem pedagogické přípravy je široké všeobecné vzdělání, znalost a porozumění pro lidi, umění vyznat se ve filosofických otázkách a intenzivní zájem o veřejné otázky.«⁹⁾ Všem těmto požadavkům vyhovoval jak J. A. Komenský, tak Blonskij. Všecky, kdo ho znali, překvapoval svou obrovskou erudicí. Byl neobyčejně vzdělaný člověk, který po celý život zvyšoval svou vědeckou kvalifikaci. Blonskij se jako svého času Komenský snažil být informován o pokroku nejrůznějších věd. »Ovšem, že se to nedaří,« napsal, »jako se to nedařilo dříve, ale já jsem se o to vždy snažil a snažím.«¹⁰⁾ Stejně jako stále sledoval to, co se dělo v oblasti vědy, sledoval Blonskij i uměleckou literaturu. »Někoho asi velmi udiví, že jsem miloval a miluji beletrii a verše.«¹¹⁾ Je známo, že Komenský miloval literaturu, znal ji a byl vynikajícím spisovatelem své

⁷⁾ Blonskij, P. P.: *Izbr. ped. proizvedenija*, str. 233—234.

⁸⁾ Tamtéž, str. 234.

⁹⁾ Tamtéž, str. 38.

¹⁰⁾ Tamtéž, str. 37.

¹¹⁾ Tamtéž.

doby. Potvrzuje to jeho kniha Labyrint světa a ráj srdce, která byla výsledkem smutného přemýšlení autora o nepořádcích a zmatcích doby, v níž žil. Čeští exulanti zpívali ve svých smutných písních, že při odchodu do ciziny s sebou nevzali nic, jen Bibli kralickou a Labyrint světa.

Blonskij přikládal veliký význam jazykovědě. Psal o tom: »Považuji ve svém vzdělání za velké plus, že jsem se do jisté míry specializoval ve filologii. Podle mého mínění velmi podceňujeme znalost moderních i antických jazyků: bez ní jsou vzdělávací možnosti člověka velmi zúžené.«¹²⁾ Nakolik on sám mohl těchto možností využít, je možno soudit podle jeho poslední práce Psychologie touhy, kde podrobil srovnávací analýze data z 68 jazyků. Protože znal mnoho cizích jazyků, dosáhl Blonskij dobré znalosti současné zahraniční pedagogické literatury. V jeho spisech je mnoho odkazů na různé cizí autory. Důkladně se zabýval filologií, dějinami filosofie, psychologií, matematikou, biologií, radiotechnikou a jinými vědami. Denně přečetl několik stran z Aristotela a jiných klasiků. Tak stále pracoval na zvýšení své vědecké úrovně a v tom mu byl zářným příkladem veliký slovanský pedagog Jan Amos Komenský.

Přeložil Mojmir Dýma

¹²⁾ Tamtéž, str. 39.